

Справа «Єрусалем проти Австрії» (Jerusalem v. Austria)

У рішенні, ухваленому 27 лютого 2001 року у справі «Єрусалем проти Австрії», Суд постановив, що:

- мало місце порушення ст. 10 Конвенції щодо права на свободу вираження;
- не було необхідності розглядати цю справу у контексті можливого порушення ст. 6 Конвенції (право на справедливий судовий розгляд).

Відповідно до ст. 41 Конвенції, Суд встановив, що сам по собі факт визнання порушення права на свободу вираження складає справедливую компенсацію моральної шкоди заявниці. Суд призначив сплатити заявниці 211 531,40 австрійських шилінгів як відшкодування судових витрат.

Обставини справи

Заявниця, п. Сюзанна Єрусалем, є громадянкою Австрії, народилася 1950 року і проживає у Відні. Вона є депутатом Віденської міської ради (Gemeinderat), яка є одночасно регіональним парламентом (Landtag).

1992 року на сесійному засіданні Віденської міської ради заявниця як один із депутатів цього органу виголосила промову. Промова була виголошена у контексті дискусії, яка розгорнулася навколо надання органами місцевого самоврядування коштів асоціаціям, метою діяльності яких є допомога батькам, чиї діти потрапили у різноманітні секти. У своїй промові заявниця стверджувала, що асоціація «IPM», заснована відповідно до норм чинного австрійського законодавства, та асоціація «VRM», утворена у Швейцарії, є сектами тоталітарного характеру з явно фашистськими гаслами.

Зазначені асоціації звернулися з позовом до суду, вимагаючи щоб п. Єрусалем спростувала такі її висловлювання і надалі до них не вдавалася. Заявниця взяла участь у судовому розгляді справи і подала докази, які підтверджували обґрунтованість віднесення згаданих асоціацій до категорії сект. Тоді позивачі змінили підставу свого позову, вказуючи на неприпустимість тверджень про тоталітарний характер та про фашистські гасла їх організацій. П. Єрусалем, реагуючи на зміну позивачами підстави позову, посилялась на вже подані нею докази. Віденський регіональний суд провів слухання справи, прийняв як докази деякі документи, подані сторонами, та відхилив вимоги сторін щодо прийняття інших доказів, оскільки останні не відповідали вимогам належності.

Віденський регіональний суд ухвалив рішення, яким заборонив заявниці повторювати свої твердження про те, що «IPM» та «VRM» є сектами тоталітарного характеру, а також зобов'язав її спростувати ці висловлювання, причому відповідну заяву слід опублікувати у кількох газетах. Віденський регіональний суд дійшов висновку про те, що твердження п. Єрусалем не були правдивими, оскільки спростовувалися доказами у справі, зокрема, установчими документами позивачів. Заявниця звернулася до апеляційного суду, який підтримав заборону на висловлення заявницею таких тверджень у майбутньому, однак зняв з неї обов'язок спростувати їх. Апеляційний суд визнав неналежними докази, подані п. Єрусалем, оскільки вони свідчили про те, що асоціації були просто сектами, а не сектами, які здійснювали вплив на психіку людини. Верховний Суд Австрії визнав неприйнятною касаційну скаргу заявниці, хоча й підтвердив, що правдивість її твердження про тоталітарний характер та фашистські гасла асоціацій не була нею доведена.

Зміст рішення Суду

Заявниця стверджувала, що застосована щодо неї заборона суду порушувала її право на свободу вираження відповідно до ст. 10 Конвенції. Окрім того, на її думку, судовий розгляд справи на національному рівні не був справедливим.

Суд дійшов висновку, що вказана заборона була втручанням у здійснення заявницею її права на свободу вираження. Однак таке втручання було встановлене законом в інтересах захисту репутації і прав інших осіб.

Стосовно ж необхідності такого втручання у демократичному суспільстві Суд

зауважив, що заявниця є політиком, обраним на публічний пост, а отже, гарантування свободи вираження такої особі є надзвичайно важливим. Приватні фізичні та юридичні особи також піддають себе прискіпливій увазі з боку інших, коли їхня діяльність торкається публічних інтересів. «ІРМ» і «VPM» діяли саме у такій сфері. Більше того, «ІРМ» активно співпрацювала з однією із політичних партій, а отже, цій організації слід було виявити вищий рівень толерантності у ставленні до критики, висловленої щодо її діяльності. Заяви п. Єрусалем були зроблені у процесі політичних дебатів, і хоча вона не користувалася імунітетом при їх висловленні (а він мав би надаватися особам, котрі виголошують промови на сесіях регіонального парламенту), її виступ є подібним до політичних дебатів у законодавчому органі держави, оскільки питання захисту права заявниці на свободу вираження так чи інакше є дотичним до інтересів громадськості. Таким чином, для обґрунтування необхідності втручання у здійснення заявницею її права на свободу вираження наявність дуже вагомих підстав є обов'язковою.

Мета промови п. Єрусалем полягала у тому, щоб привернути увагу громадськості до необхідності підтримки антисектанських угруповань, і саме на початку цієї промови без вказівки на конкретні асоціації вона вказала на притаманність деяким сектам тоталітарного характеру. І лише наприкінці промови п. Єрусалем розкритикувала співпрацю «ІРМ» з політичною партією.

Суд зауважив, що австрійські суди кваліфікували висловлювання заявниці як ствердження певних фактів, однак, з точки зору Суду, такі висловлювання слід розглядати як оціночні твердження. Тому необхідно з'ясувати питання про наявність достатніх фактичних підстав для таких оціночних тверджень, оскільки відсутність таких підстав робить згадані твердження необґрунтованими.

Що ж до таких фактів, то, на думку Суду, заявниця подала національним судам належні докази того, що вказані оціночні твердження все ж були справедливими. Такі докази, однак, не були прийняті регіональним судом з мотивів їх неналежності. Апеляційний суд вказав на те, що подані докази стосуються поняття секти, однак аж ніяк не є дотичними до тих висловлювань, що їх використала п. Єрусалем у своїй промові. Визнання зазначених доказів неналежними у даній справі обумовило те, що суд не брав їх до уваги.

Суд дійшов висновку, що розмежування, проведене національними судами, було штучним і не узгоджувалося із справжнім характером дебатів, в контексті яких була зроблена заява п. Єрусалем. Вимагаючи від заявниці довести правдивість висловлених нею заяв і одночасно позбавляючи її можливості подавати докази на підтвердження їх правдивості, австрійські суди вийшли за межі делегованого їм Конвенцією розсуду. Таким чином, судова заборона, застосована до заявниці, не є пропорційним втручанням у її свободу вираження, а отже, має місце порушення ст. 10 Конвенції.

Виходячи з наведеного, Суд не вважав за необхідне аналізувати справу у контексті порушення ст. 6 Конвенції.

Суд дійшов висновку, що факт визнання порушення права заявниці сам по собі складає справедливую компенсацію моральної шкоди, спричиненої п. Єрусалем. Суд призначив відповідне відшкодування заявниці судових витрат.

Реферативний переклад з англійської мови та опрацювання рішення здійснено у Львівській лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування АПрН України О. О. Бекетовим, Р. М. Москалем, Н. П. Ничай, М. Ю. Пришляк, Т. І. Пашуком, М. Б. Рісним, А.-М. Я. Хом'як.